

● معرفی کتاب

رسانه‌های جدید،

سیاست‌های جدید

Jon. B Alterman, *New Media New Politice? From Satellite Television to the Internet in the Arab World*, (Washington D. C., The Washington Institute for Near East Policy, 1998), pp. 80.

منطقه به قدرت رسیده‌اند. نویسنده‌ی کتاب «رسانه‌های جدید و سیاست‌های جدید» با تکیه بر سه فرضیه درصدد یافتن نقش رسانه‌های جدید عربی در شکل‌دهی ترتیبات منطقه‌ی آینده در کشورهای عربی است. همسو با این هدف، عواملی را که در دهه‌ی آینده بر تغییرات سیاسی اجتماعی در دنیای عرب تأثیرگذار می‌باشد، برجسته می‌سازد. وی معتقد است که تحولی در سطح رهبران منطقه ایجاد شده و نسل جدیدی با تفکرات جدید در حال قدرت گرفتن هستند. از سوی دیگر تحول شگرفی نیز در رسانه‌ها و فن‌آوری‌های ارتباطی رخ داده که به شدت مرزهای ملی را تحت تأثیر قرار داده و هویت جدیدی در حال شکل‌گیری است. هم‌چنین باید

گسترش فن‌آوری‌های جدید، منابع اطلاعاتی متنوعی را برای عموم فراهم آورده است تا به اخبار، افکار، نظرها و اطلاعات گسترده دست یابند. این پدیده بر نحوه‌ی تفکر در مورد حکومت، فرهنگ و جامعه تأثیرگذارده است. در دهه‌ی گذشته ظهور این پدیده، دولت‌ها را در کنترل مستقیم شهروندانشان با مشکل روبه‌رو ساخت. گسترش مطبوعات فراملی، توسعه‌ی شبکه‌های تلویزیونی ماهواره‌ی و گسترش شبکه‌ی اینترنت در شکل‌دهی یک تفکر جدید در دنیای عرب نقش به‌سزایی ایفا کرده است. تغییری که در حال شکل‌گیری است، روابط بین دولت و شهروندان و هم‌چنین بین دولت‌ها را در منطقه و جهان تغییر داده است. نسل جدیدی از رهبران، در

توجه داشت که هویت در بسیاری از بخش‌های دنیای عرب، شهر محور بوده و به جز در موارد جزئی، هویت ملی بی‌معناست.

کتاب حاضر مشتمل بر شش بخش است. نویسنده در مقدمه‌ی کتاب (بخش اول) چنین اذعان می‌دارد که رسانه‌ها برای نخبه‌گرایی در سطح منطقه‌ی تلاش و بازیگران غیردولتی را تقویت نموده‌اند. در همین راستا برنامه‌های بین‌المللی غیرنوشتاری در دنیای عرب افزایش یافته و تسلط و کنترل دولت بر امور داخلی و بین‌المللی به چالش کشیده شده است. افزایش انتقال اطلاعات فراروی مرزها موجب تغییر و تحول در نقش دولت‌ها شده و در مقابل افراد و سازمان‌های غیردولتی تقویت شده‌اند. دولت‌ها در ایفای نقش گذشته‌ی خود ناتوان نشان داده‌اند. هر چند تعدد کاربران رسانه‌ها، به خصوص در بخش اینترنت رشد چندانی نداشته است، اما عموم استفاده‌کنندگان این بخش، نخبگان جامعه هستند که خود در جهان عرب از نفوذ به‌سزایی برخوردارند.

بخش دوم این کتاب به روند شکل‌گیری و تحول مطبوعات ملی و فراملی در جهان عرب پرداخته و نشریاتی هم‌چون الشرق الاوسط، الحیاة و... را کالبد شکافی می‌نماید. هر چند در ابتدا مطبوعات از اروپا به دنیای عرب وارد شد اما انقلاب مصر در ۱۹۵۲ تحول گسترده‌ی در مطبوعات به وجود آورد. از آن

پس تمام مطبوعات عرب، دولت-محور شدند. در این میان لبنان وضعیت بهتری داشت و در چنین شرایطی جوامع روشنفکری مختلفی در این کشور ظهور کرده بودند. بیروت چهار راه روشنفکران خاورمیانه شده بود، اما بروز جنگ داخلی شرایط را کاملاً تغییر داد. پس از آن مطبوعات معروف عربی در اروپا منتشر شدند. دوری از کشورهای مبدأ محدودیت‌های دولتی را کاسته بود. شرکت سعودی SRM^۱ که صاحب بیش از ۱۸ نشریه بوده و از سوی یکی از شاهزاده‌های سعودی مدیریت می‌شود، مسؤلیت چاپ و انتشار الشرق الاوسط را عهده‌دار است. در مقابل الحیاة با منابع مالی نامشخص، تلاش دارد تا با کاهش سانسور و بیان دیدگاه‌های مختلف برای خود اعتباری کسب نماید. موفقیت الحیاة به واسطه‌ی تلاش‌هایش در شکل‌دهی افکار در منطقه بوده است. آنچه نویسنده در مورد هر یک از نشریات مورد توجه قرارداد سرمایه‌گذاری، محل فروش، نوع مطالب، موضع‌گیری و میزان سانسور در آنها می‌باشد.

در انتشارات محدود (کوچک)- العرب، الزمان و...- بیشتر به سیاست‌های اسرائیل و امریکا پرداخته شده و کمتر به تحلیل مسایل داخلی کشورهای عربی تمایل نشان داده می‌شود. بیشتر گروه‌های خاص و مخالفان

1. Saudi: Research and Marketing.

برای بیان انتقادهای ایجاد کرده است. معمولاً گزارش‌هایی که در کشورهای دیگر ممنوع است از این شبکه پخش می‌شود و همین امر موجب نفوذ الجزیره در منطقه شده است.

در ادامه، نویسنده به تحلیل ساختار، عملکرد و سیاست‌های شبکه‌های مبتنی بر شهریه پرداخته و روند گسترش فن‌آوری جدید را در راستای کاهش هزینه‌های بهره‌برداری و گسترش استفاده از شبکه‌های ماهواره‌ای بررسی می‌نماید. امکانات دیجیتال باعث کوچک‌تر شدن حجم تأسیسات دریافت کننده و افزایش قدرت، کمیت و کیفیت پخش ماهواره‌ای شده است. از زمانی که ایستگاه‌های ماهواره‌ای تلویزیونی راهکارهایی برای افزایش درآمد یافتند، تعداد بینندگان آنها روزبه‌روز بیشتر و از حجم سانسور خبری به شدت کاسته شده است. هر چند عربستان سعودی درصدد سيطرة بر این شبکه‌ها بوده و در این راه سرمایه‌های آنها موفقیت به سزایی را به دنبال داشته است اما در اکثر این شبکه‌ها انتقاد شدیدی از سعودی‌ها وجود ندارد.

بخش چهارم به اینترنت اختصاص یافته است. شرکت‌های رایانه‌ای به شدت در دنیای عرب در حال رشد هستند و هر روزه بر تعداد کاربرهای اینترنت افزوده می‌شود.

سیاسی، این نشریات را در دست دارند. فن‌آوری جدید ارتباطی به کمک مطبوعات آمده است و اکنون بیش از ۳۰ روزنامه‌ی عربی هر روز در اینترنت قابل بازیابی می‌باشند. از نتایج این پدیده، یکپارچگی روزنامه‌نگاران در دنیای عرب و کاهش محسوس سانسور بوده است.

بخش سوم به پخش ماهواره‌ی برنامه‌های تلویزیونی می‌پردازد. در این قسمت نیز نویسنده‌ی چند شبکه‌ی عربی - هم‌چون MBC^۱، Al-Jazeera و ANN^۲ را به خوبی کنکاش می‌نماید. اکنون بیش از ۱۵ درصد مردم در خاورمیانه از برنامه‌های ماهواره‌ی سود می‌برند. این شبکه‌ها در زمینه‌ی اتخاذ مواضع مشترک چند جانبه علیه صدام در قبال اشغال کویت موفق بود و منافع اقتصادی قابل توجهی را برای صاحبان این شبکه‌ها به همراه داشت. با وجود هزینه‌های سنگین تولید، تبلیغات و آبونمان به کمک این شبکه‌ها آمده است. در میان این شبکه‌ها، الجزیره جایگاه خاص و متفاوتی دارد که به دلیل نزدیکی به دولت قطر، به راحتی سیاست‌های عربستان را به چالش می‌کشد.

مسائل مذهبی، سیاسی و رابطه با اسرائیل را تحلیل می‌نماید، به گونه‌ی که سعودی‌ها آن را نوع دیگری از پرونوگرافی خوانده‌اند. بسیاری از سیاست‌گذاران و طراحان این شبکه، اعراب از غرب بازگشته‌اند. ساختار برنامه‌ها تا حدود زیادی از غرب برداشت شده و عرصه‌ی جدیدی

1. Middle East broadcasting Center.
2. Arab News Network.

سازمان‌های غیردولتی، مخالفین سیاسی، سازمان‌های خیریه از جمله سازمان‌های کاربر شبکه‌ی اینترنت هستند. استفاده از اینترنت با معضلات گوناگونی در کشورهای عربی مواجه است. نوع زبان، مخارج بالای اتصال به شبکه، کمبود زیرساخت‌های ارتباطی در اکثر این کشورها و عدم رضایت نیروهای اطلاعاتی و امنیتی در کشورهای عربی با گسترش دست‌یابی مردم به اطلاعات موجب شده تا فقط افراد معدودی از این پدیده استفاده نمایند.

نویسنده ضمن یادآوری کنترل سازمان‌های اطلاعاتی کشورهای عربی بر پست‌های الکترونیک و دیگر مواد اطلاعاتی الکترونیکی، نقش فن‌آوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی و نرم‌افزارهای رایانه‌ی را در تضعیف این‌گونه کنترل‌ها بررسی می‌کند. البته در بخش اینترنت و سرمایه‌گذاری آن عربستان پیشرو کشورهای عربی بوده و به سود دست یافته و در صدد است تا کنترل گسترده‌ی بر اطلاعات و دست‌یابی به آنها داشته باشد.

در سه بخش قبل به بررسی داده‌ها و اطلاعات پرداخته شده و در دو بخش بعدی، این اطلاعات تحلیل گردیده و در نهایت نتایج و راهکارهای مناسبی ارائه می‌گردد.

بخش پنجم شامل تجزیه و تحلیل و

چشم‌اندازهای آینده می‌باشد. هر چند موانع متفاوتی در برابر ورود اطلاعات به درون

مرزهای ملی وجود دارد ولی همین اطلاعات منشأ تغییرات گسترده‌ی در جهان بوده‌اند. نگارنده پدیده‌ی سانسور را در رسانه‌های عربی به خوبی تحلیل کرده و با بررسی تاریخی آن زمینه‌های سانسور در رسانه‌های مذکور را چنین بیان می‌دارد: بحث‌های سیاسی عمیق فراتر از خط قرمزها (با دامنه‌های مختلف در کشورهای گوناگون)، انتقاد از خانواده‌ی سلطنتی و حاکمان، موضوع‌های اسلامی که احتمال نفاق در کشور ایجاد کند و تابوی مسایل جنسی و اجتماعی از جمله موارد سانسور در کشورهای عربی می‌باشند. البته روابط فامیلی نیز خارج از این محدوده نیست. بخش عمده‌ی این سانسورها در مطبوعات صورت گرفته و رسانه‌های صوتی و تصویری به واسطه‌ی ماهیت متفاوت، کمتر مورد هجوم سانسور قرار گرفته‌اند. در ضمن کاربری راهبردهای سانسور^۱ فقط در داخل کشورها عملی است و برای گسترش آن در سطح منطقه به یک کارتل اطلاعاتی نیاز است. اما اهداف متفاوت و بعضاً متضاد در منطقه این امکان را از بین برده است. البته سانسور غیرمستقیم در برخی موارد موفقیت‌هایی را حاصل کرده است.

به اعتقاد برخی، مشکل اصلی اینترنت

۱. برای سانسور در مطبوعات سه راهبرد وجود دارد. کنترل بر اخبار، شکل‌دهی اخبار و خیرسازی و حمله به خبرنگاران، تهدید، اذیت و آزار آنها.